

BIAŁOSTOCKIE
TEKI
HISTORYCZNE
TOM 13/2015
ISSN 1425-1930

Ryszard Ryś

Warszawa

DOI: 10.15290/bth.2015.13.13

Raport dowódcy Białoruskiego Okręgu Wojskowego w sprawie nowego planu wojny na Zachodzie*

W dwudziestoleciu międzywojennym Polska, jak i inne graniczące z ZSRR państwa, była przez Związek Radziecki traktowana jako potencjalny nieprzyjaciel. Znalazło to swoje odbicie tak w teoretycznych opracowaniach, scenariuszach rozgrywanych gier wojennych¹ oraz ćwiczeń dowódczo-sztabowych, jak i w rzeczywistych dokumentach operacyjnych.

Już w drugiej połowie lat dwudziestych radziecki dowódca i teoretyk wojskowy Władimir Triandafiłow² przedstawił kalkulacje potrzeb w zakresie personelu administracyjnego niezbędnego w początkowym okresie okupacji dla zarządzania pięcioma polskimi województwami (położonymi między Sanem i granicą

---

* Podstawą niniejszej publikacji jest kopia pierwszego egzemplarza *Raportu w sprawie nowego planu wojny na Zachodzie* przechowywanego w Rosyjskim Państwowym Archiwum Wojskowym w Moskwie pod sygnaturą – fond 33987, op.-3, d.-279. k. 124–154.

¹ Gra wojenna – ćwiczenie dowódczo-sztabowe, jedna z metod szkolenia dowódców i sztabów polegająca na rozwiązywaniu przez uczestników gry różnorodnych zadań taktycznych, operacyjnych i strategicznych w terenie i na mapach. Podczas gry wojennej każdy z jej uczestników spełnia określone funkcje wynikające z zajmowanych stanowisk. Temat i rozmach gry wojennej wynika z jej celów szkoleniowych. Z punktu widzenia rozmachu gry wojenne dzielą się na taktyczne, operacyjne i strategiczne. Pod względem formy gry wojenne dzielą się na dowódcze, dowódczo-sztabowe i specjalne, w zależności zaś od struktury organizacyjnej – na jednoszczeblowe, dwuszczeblowe oraz jednostronne i dwustronne.

² Triandafiłow Władimir Kirjakowicz – ur. 14(26).03.1894 roku. Radziecki dowódca i teoretyk wojskowy. W Armii Czerwonej od 1918 roku. W latach 1923–1931 szef oddziału i zarządu w Sztabie RKKA. Zajmował się opracowaniem doświadczeń I wojny światowej i wojny domowej oraz problemami struktur organizacyjnych sił zbrojnych. Autor wielu prac z historii sztuki wojennej oraz teoretycznych opracowań dotyczących rozwoju armii po I wojnie światowej, charakteru przyszłej wojny i operacji oraz dowodzenia związkami operacyjnymi. Wykazał, że nowoczesna operacja to skomplikowany proces materiałowo-techniczny, który wymaga naukowych obliczeń. Podkreślał rolę współdziałania różnych rodzajów wojsk w operacji. Był jednym ze współtwórców teorii głębokich operacji. Zginął w katastrofie lotniczej 12.07.1931 roku.

radziecką), tworzenia podstaw do szybkiej sowietyzacji tych terenów, wprowadzania i umacniania radzieckiego systemu władzy³.

W założeniach prowadzonych przez kierownictwo Armii Czerwonej – z podległymi sztabami związków strategicznych i operacyjnych – grach wojennych, dwuszczelbowych ćwiczeniach dowódczo-sztabowych, jako potencjalnego nieprzyjaciela przyjmowano Polskę i Wojsko Polskie, które w koalicji z siłami zbrojnymi Niemiec i państw nadbałtyckich dokonywało agresji przeciwko Związkowi Radzieckiemu.

Tło operacyjne, skład bojowy⁴ i dyslokacja przewidywanych zgrupowań wojsk nieprzyjaciela, rejonu ich operacyjnego rozwijania, kierunki wykonywanych uderzeń oraz zamiary stron były niemal identyczne z obowiązującymi planami wojny i planami operacyjnymi, gdyż ćwiczenia służyły do ich weryfikacji i aktualizacji.

Plan wojny to pochodna doktryny wojennej⁵, który pozostaje w bezpośredniej zależności od niej, stanowi jej dokładne odbicie. Jest to zbiór dokumentów zawierających wytyczne i wskazania do przygotowania i realizacji konkretnych zadań strategicznych i operacyjnych, tworzenia zgrupowań wojsk do ich wykonania, operacyjnego przygotowania teatru działań wojennych⁶, prowadzenia rozpoznania potencjalnego nieprzyjaciela, osłony rejonów mobilizacyjnego rozwijania wojsk⁷, trzymywania linii komunikacji, przezbrajania wojsk w nowe systemy uzbro-

³ Triandafilow W. K., *Charakter operacji sowiemiennych armii*, Moskwa 1936, s. 222–223.

⁴ Skład bojowy – zespół sił i środków pododdziału, oddziału, związku taktycznego, taktyczno-operacyjnego i operacyjnego, przeznaczony do bezpośredniego prowadzenia działań bojowych. Jednostkami kalkulacyjnymi składu bojowego są: do obliczeń taktycznych – czołg, działło, wyrzutnia, samolot, okręt, batalion, bateria, dywizjon, kompania saperów, a do obliczeń operacyjnych i strategicznych – dywizja (we wszystkich rodzajach sił zbrojnych) lub związki równorzędne. W wojskach lądowych – ogólna liczba ludzi, karabinów maszynowych, dział, czołgów. W lotnictwie – liczba samolotów, w marynarce wojennej – liczba i klasy okrętów.

⁵ Doktryna wojenna – oficjalnie przyjęty przez państwo system naukowo uzasadnionych poglądów na charakter współczesnych wojen i wykorzystanie w nich sił zbrojnych oraz na wynikające z tych poglądów wymagania w zakresie przygotowania kraju i sił zbrojnych do wojny. Doktryna wojenna uwzględnia aspekty polityczne i wojskowo-techniczne. Podstawowe założenia doktryny są określane przez kierownictwo polityczne i wojskowe państwa w zależności od ustroju społeczno-politycznego i poziomu rozwoju gospodarczego, naukowego i technicznego oraz wyposażenia sił zbrojnych kraju.

⁶ Teatr działań wojennych – obszar lądowy, morski i powietrzny stanowiący część teatru wojny, na którym rozgrywają się (lub mogą się rozgrywać) bezpośrednie działania wojenne, wynikające z zadań strategicznych wojny lub jednego z jej etapów. Granice teatru działań wojennych ustala się jeszcze w czasie pokoju z uwzględnieniem możliwości rozwinięcia odpowiednich zgrupowań wojsk niezbędnych do wykonania określonych zadań strategicznych.

⁷ Mobilizacyjne rozwinięcie: przejście sił zbrojnych z etatów i organizacji czasu pokojowego na etaty i organizację czasu wojennego. Mobilizacyjne rozwinięcie obejmuje: **uzupełnienie** jednostek w zakresie stanu osobowego, sprzętu bojowego, uzbrojenia, środków transportowych, **zaopa-**

jenia, zaopatrywania wojsk w środki materiałowe, maskowania operacyjnego⁸, uzupełniania wojsk w wyniku poniesionych strat.

Komandarm I rangi (1935) Hieronim Uborewicz⁹ dowodził Białoruskim Okręgiem Wojskowym¹⁰ w latach 1931–1937. W okresie 1927–1931 (zajmował

---

trzenie w materiały pędne i smary, żywność, umundurowanie, **wydzielenie** kadry do formowania nowych pododdziałów, oddziałów i związków, **zdjęcie** z konserwacji okrętów marynarki wojennej i włączenie ich do linii, **włączenie** w skład marynarki wojennej określonych jednostek marynarki handlowej, **organizacja** terminowego przejścia zmobilizowanych wojsk do punktów ich operacyjnego przeznaczenia.

⁸ Maskowanie operacyjne – rodzaj zabezpieczenia działań bojowych, obejmujący zespół przedsięwzięć mających na celu wprowadzenie w błąd nieprzyjaciela co do zamiaru przygotowywanej lub prowadzonej operacji, działań wojsk oraz położenia i charakteru ważnych obiektów wojskowych, administracyjno-gospodarczych, komunikacyjnych i innych. Maskowanie operacyjne jest jednym z podstawowych czynników osiągnięcia zaskoczenia operacyjnego. Do podstawowych czynności maskowania operacyjnego należą: tworzenie pozornych zgrupowań wojsk i obiektów, dezinformowanie nieprzyjaciela, szerokie stosowanie technicznych środków maskowania, wykorzystywanie dogodnych warunków terenowych i pory dnia, zachowywanie tajemnicy działań, przestrzeganie zasad tajnego dowodzenia wojskami. Maskowanie operacyjne wykonuje się według jednolitego planu sztabu związku operacyjnego.

⁹ Uborewicz Hieronim Pietrowicz [2 (14). 01.1896 we wsi Atandrijus na Litwie – 12.6.1937], radziecki dowódca i działacz wojskowy, komandarm pierwszej rangi (1935). Ukończył Konstantynowską Szkołę Artylerii (1916), kursy oficerów niemieckiego Sztabu Generalnego (1928). Brał udział w I wojnie światowej, podporucznik. W czasie wojny domowej w październiku 1917 jeden z organizatorów Czerwonej Gwardii w Besarabii, w grudniu wybrany na dowódcę pułku, w lutym 1918 w walce z oddziałami armii niemieckiej został ranny i wzięty do niewoli, z której zbiegł w lipcu. Od sierpnia 1918 instruktor artylerii Frontu Północnego, od września dowódca samodzielnej baterii ciężkich haubic, później dowódca brygady. Za umiejętne dowodzenie wojskami w walce i osobistą odwagę odznaczony orderem Czerwonego Sztandaru. Od grudnia 1918 dowodził 18 Dywizją Strzelecką działającą m.in. na archangielskim kierunku operacyjnym. Dowodzona przez niego 18 DS brała udział w Operacji Szenkurskiej. Od października 1919 czasowo pełnił obowiązki dowódcy, a w grudniu został mianowany dowódcą 14 Armii Frontu Południowego, która brała udział w operacjach: Orłowsko-Kurskiej i Charkowskiej, walczyła o Jekatierinosław (Dniepropietrowsk), Odessę i Tyraspol. Od marca 1920 dowodził 9 Armią Frontu Kaukaskiego, która odegrała znaczącą rolę w walkach przeciwko wojskom Denikina. W okresie kwiecień–lipiec i listopad–grudzień 1920 ponownie dowodził 14 Armią Frontu Południowo-Zachodniego, która brała udział w wojnie polsko-radzieckiej (1920). W okresie lipiec – listopad dowodził 13 Armią, której wojska odznaczyły się w walkach obronnych w Północnej Tawrii, podczas utrzymania przyczółka Kachowskiego i w kontrofensywie Frontu Południowego (1920). Za sukcesy w działaniach bojowych w rejonie Berdjanska, Melitopola został odznaczony drugim orderem Czerwonego Sztandaru. W okresie styczeń – kwiecień 1921 pomocnik dowódcy wojsk Ukrainy i Krymu, brał udział w rozgromieniu armii Machno. W czasie zdławienia powstania w Tambowie 1920–1921 – od kwietnia 1921 – zastępca dowódcy wojsk Guberni Tambowskiej. Latem 1921 dowodził formacjami Guberni Mińskiej. Od sierpnia 1921 dowódca 5 Armii Wschodnio – Syberyjskiego OW. Umiejętnie przygotował i przeprowadził operację nadmorską 1922. Za wykazaną energię i stanowczość w realizacji planu operacji nagrodzony trzecim orderem Czerwonego Sztandaru. W okresie listopad 1922 – grudzień 1923 i luty – czerwiec 1924 ponownie dowodził 5 Armią. Od listopada 1924 zastępca dowódcy i szef sztabu Uralskiego OW. Od lutego 1925 dowódca Północno Kaukaskiego OW. Od 1926 członek Rewolucyjnej Rady Wojskowej, w latach 1930–1931 zastępca prze-

w tym czasie m.in. stanowisko dowódcy Moskiewskiego Okręgu Wojskowego, Szefa Zarządu Uzbrojenia RKKA, dowódcy Białoruskiego Okręgu Wojskowego) wielokrotnie przebywał w Niemczech, gdzie obserwował ćwiczenia wojskowe i manewry Reichswehry. W składanych Woroszyłowowi¹¹ meldunkach z tych

wodniczącego Rewolucyjnej Rady Wojskowej i szef służby uzbrojenia RKKA. W latach 1927–1932 wielokrotnie przebywał w Niemczech, gdzie uczestniczył w ćwiczeniach wojskowych i manewrach Reichswehry. Od 1931 do maja 1937 dowódca Białoruskiego OW. Od 1931 członek Rady Wojskowej Ludowego Komisarjatu Obrony. Wniósł znaczący wkład w rozwój radzieckiej sztuki wojennej, metodyki szkolenia wojsk i pracy wychowawczej z żołnierzami, które umiejętnie stosował w praktyce. W swoich pracach szczególną uwagę zwracał na charakter przyszłej wojny i sposoby jej prowadzenia. Bezpodstawnie represjonowany, skazany i rozstrzelany w 1937. Zrehabilitowany w 1957 roku.

¹⁰ Białoruski Specjalny Okręg Wojskowy (były Miński OW, Zachodni OW później Zachodni Specjalny Okręg Wojskowy). Miński Okręg Wojskowy został sformowany na podstawie rozkazu Rewolucyjnej Rady Wojskowej Republiki nr 297 z 28 listopada 1918 roku. W jego skład weszły gubernie: witebska, mińska, mogilewska i smoleńska. Rozkazem Rewolucyjnej Rady Wojskowej Republiki nr 377 z 14 grudnia 1918 roku został przemianowany na Zachodni Specjalny Okręg Wojskowy. Od 26 czerwca 1919 roku (rozkaz Rewolucyjnej Rady Wojskowej Republiki nr 1044/196) do 6 sierpnia 1919 roku (rozkaz Rewolucyjnej Rady Wojskowej Republiki nr 1239/235) okręg był podporządkowany operacyjnie Dowódcy Frontu Zachodniego. Na podstawie rozkazu Rewolucyjnej Rady Wojskowej Republiki nr 2512/497 z 17 listopada 1920 roku okręgowy sztab wojskowy, dowództwo armii rezerwowej Frontu Zachodniego i dowództwo wojsk służby wewnętrznej frontu były przekształcone w jednolite dowództwo Zachodniego Okręgu Wojskowego i Armii Rezerwowej Frontu Zachodniego. Na podstawie rozkazu dla wojsk frontu nr 2545 z 21 listopada 1920 roku funkcje wszystkich organów dowodzenia okręgu zostały przejęte przez Front Zachodni. Rozkazem Rewolucyjnej Rady Wojskowej ZSRR nr 508 z 8 kwietnia 1924 roku Front został przekształcony w Zachodni Okręg Wojskowy. Rozkazem Rewolucyjnej Rady Wojskowej ZSRR nr 603 z 2 października 1926 roku okręg przemianowano na Białoruski Okręg Wojskowy. Rozkazem Ludowego Komisarza Obrony nr 0151 z 26 lipca 1938 roku Okręg został przemianowany na Białoruski Specjalny Okręg Wojskowy. Na podstawie rozkazu Ludowego Komisarza Obrony nr 0053 z 26 września 1939 roku na bazie sztabu Okręgu zostało sformowane Dowództwo Frontu Białoruskiego, którego wojska brały udział w agresji na Polskę. Rozkazem Ludowego Komisarza Obrony nr 0177 z 14 listopada 1939 roku Dowództwo Frontu Białoruskiego zostało rozformowane i odtworzony został Sztab Białoruskiego Specjalnego Okręgu Wojskowego. Rozkazem Ludowego Komisarza Obrony nr 0141 z 11 lipca 1940 roku przemianowany został na Zachodni Specjalny Okręg Wojskowy. Sztab Okręgu dyslokowany był w miastach: Smoleńsk i Mińsk. W czerwcu 1941 roku Okręg został przekształcony we Front Zachodni.

¹¹ Woroszyłow Kliment Jefremowicz – Rosjanin, ur. 4.02.1881, marszałek (1935). Współorganizator Armii Czerwonej. W Armii Czerwonej od 1918. Uczestnik wojny domowej – członek Rewolucyjnej Rady Wojennej 1 Armii Konnej. Od 1925 Ludowy Komisarz Spraw Wojskowych i Morskich (od 1934 Ludowy Komisarz Obrony). W lipcu 1940 zwolniony z tej funkcji i mianowany zastępcą przewodniczącego Rady Komisarzy Ludowych (do 1946). W latach 1926–60 członek Biura Politycznego KC WKP(b) – KPZR. Od 1941–45 członek Państwowego Komitetu Obrony i Kwatery Głównej Naczelnego Dowództwa. W znacznym stopniu odpowiedzialny za porażki wojsk radzieckich w początkowym okresie wojny. Wspólnie ze Stalinem i jego otoczeniem – współorganizator i uczestnik represji w stosunku do kadry dowódczej Armii Czerwonej. Uczestniczył w Konferencji w Moskwie (1941) i w Teheranie (1943). W 1945/1946 przewodniczył Sojuszniczej Komisji Kontrolnej na Węgrzech, następnie wicepremier. W latach 1953–1960

podróży służbowych, dokonywał ocen wartości wojsk niemieckich, stosunków społecznych, sytuacji politycznej w Niemczech oraz możliwości niemieckiego przemysłu zbrojeniowego.

W omawianym *Raporcie*... wyraźnie widać odniesienia do zebranych doświadczeń oraz wiedzy o potencjale gospodarczym i militarnym Niemiec. Ponadto Uborewicz kilkakrotnie powołuje się na dane uzyskane od zajmującego różne stanowiska w radzieckim przemyśle zbrojeniowym Reinholda Bierzina¹².

Raport... został wykonany według klasycznego dla radzieckiej służby sztabów schematu:

- ocena nieprzyjaciela;
- ocena wojsk własnych;
- ocena warunków terenowych (tu ze względu na wysoki szczebel dowodzenia – charakterystyka i ocena teatru działań wojennych);
- wnioski, propozycje i prośby.

Istota proponowanych przez dowódcę Białoruskiego Okręgu Wojskowego zmian w obowiązującym planie wojny na Zachodzie sprowadzała się do utworzenia bardzo silnego komponentu lotniczego, któremu miał towarzyszyć dynamiczny rozwój sieci lotniskowej, zdolnej pomieścić dodatkowe jednostki (eskadra, pułk) i związki taktyczne lotnictwa zapewnić sprawne manewrowanie lotnictwem okręgu oraz radykalne wzmocnienie wojsk lądowych okręgu tak, aby siły te były zdolne do wykonania wyprzedzającego, prewencyjnego uderzenia, zerwania mobilizacji wojsk nieprzyjaciela i przeniesienia działań bojowych na jego terytorium.

Przewodniczący Prezydium Rady Najwyższej ZSRR. Dwukrotny Bohater Związku Radzieckiego (1956, 1968). Nagradzany Orderami Lenina, Czerwonego Sztandaru, Orderem Suworowa I klasy. Zmarł 2.12.1969 roku.

¹² Bierzin (Bierzińsz) Reinhold Józefowicz [4(16.7.1888 w Rujenach na Łotwie – zm. 11.11.1939)]. Radziecki działacz wojskowy. W służbie wojskowej od 1914, w Armii Czerwonej 1918–1927. Był parobkiem, robotnikiem, od 1909 – nauczycielem. Ukończył szkołę chorążych (1916), brał udział w pierwszej wojnie światowej, porucznik. W 1917 przewodniczący korpuśnego komitetu rewolucyjnego, członek komitetu wykonawczego i Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego 2 Armii Frontu Zachodniego. Od listopada 1917 dowodził wojskami Północnej Grupy, później 1. Mińskim Oddziałem Rewolucyjnym. Od stycznia 1918 dowodził 2 Armią Rewolucyjną. W okresie luty – marzec dowódca Frontu Zachodniego. Brał udział w walkach z wojskami Ukraińskiej Rady Centralnej i rozbięciu korpusu gen. J.R. Dowbór-Muśnickiego. Od końca maja 1918 przewodniczący Wyższej Inspekcji Wojskowej na Syberii. Dowodził Frontem Północno-Uralesko-Syberyjskim, a w okresie lipiec–listopad 3 Armią Frontu Wschodniego. Od grudnia 1918 do czerwca 1919 inspektor armii w radzieckiej Łotwie. Od lipca 1919 członek Rewolucyjnej Rady Wojskowej Frontu Zachodniego, od grudnia Frontu Południowego, od stycznia 1920 – Frontu Południowo-Zachodniego. Od grudnia 1923 do lipca 1924 członek Rewolucyjnej Rady Wojskowej Frontu Turkiestańskiego, później Zachodniego Okręgu Wojskowego. W latach 1924–1937 zajmował różne stanowiska w przemyśle zbrojeniowym, później w Ludowym Komisariacie Rolnictwa RFSSR. Odznaczony orderami Czerwonego Sztandaru pierwszego stopnia i Czerwonego Półksiężycy Bucharskiej Socjalistycznej Republiki Ludowej. Represjonowany w 1938. Zrehabilitowany pośmiertnie w 1955 roku.

Uborewicz za najgroźniejsze uważał możliwe ściśle współdziałanie Wojska Polskiego i Reichswehry w działaniach przeciwko ZSRR.

Myślą przewodnią nowego planu miało być wykonanie szybkiego, wyprzedzającego, druzgoczącego, prowadzonego z dużym rozmachem¹³ uderzenia w celu opanowania całego Korytarza Wileńskiego¹⁴, rozbicia pierwszego rzutu Wojska Polskiego w tym rejonie, zerwania mobilizacji w dwóch polskich okręgach wojskowych.

Zawyżenie w *Raporcie...* liczby samolotów, jaką miało dysponować polskie lotnictwo było albo wynikiem słabego rozpoznania, albo raczej przemyślanym, celowym zabiegiem – mającym przez wyolbrzymienie zagrożenia – wywrzeć nacisk na kierownictwo partii i państwa oraz dowództwo Armii Czerwonej i skłonienie ich do wzmocnienia sił Białoruskiego Okręgu Wojskowego zgodnie z postulatami jego dowódcy.

Prawdopodobnie temu samemu celowi służyło również bardzo mocne podkreślanie w *Raporcie...* słabości sieci kolejowej i drogowej¹⁵ na terytorium BOW i wynikających stąd trudności z przegrupowaniem wojsk wydzielonych do wzmocnienia się okręgu, gdyż samorzutnie nasuwa się wniosek, że w związku z niską przepustowością linii kolejowych, możliwością zerwania przez lotnictwo nieprzyjaciela przewozów wojsk transportami kolejowymi – celowym jest już w czasie pokoju rozmieścić na terytorium okręgu odpowiednio większe siły.

Dlatego też w *Raporcie...* dokonano bardzo starannych kalkulacji czasowo-przestrzennych, kalkulacji stosunku sił Armii Czerwonej i Wojska Polskiego oraz Reichswehry, prognozy narastania się Polski i Niemiec, oceny ich przewidywanych działań, przedstawiono zakres potencjalnej pomocy militarnej, jakiej Niemcy mogą udzielić Polsce, pokazano stosunki sił na poszczególnych kierunkach operacyjnych¹⁶.

---

¹³ Rozmach operacji zaczepnej – ogół cech (wskaźników) charakteryzujących operację pod względem przestrzeni, czasu i zaangażowanych sił. Wskaźnikami rozmachu operacji są: szerokość pasa działań (operacji), szerokość odcinka przełamania, głębokość operacji, czas jej trwania, przeciętne tempo ruchu wojsk oraz ilość i jakość środków biorących udział w operacji. Jest on wykładnikiem stosunku sił walczących stron i zależy od ustalonego celu operacji, charakteru terenu, głębokości obrony i siły oporu nieprzyjaciela oraz od materiałowo-technicznego przygotowania i zabezpieczenia działań danego związku operacyjnego.

¹⁴ Opis Korytarza Wileńskiego – patrz: R. Umiastowski: *Geografia Wojenna Rzeczypospolitej Polskiej i Ziemi Ościennych*, Warszawa 1924, s. 110–119.

¹⁵ Sieć drogowa – system wzajemnie powiązanych dróg kolejowych, szosowych i gruntowych istniejących lub specjalnie przygotowanych na określonym obszarze. Gęstość sieci drogowej w konkretnym rejonie lub teatrze działań wojennych określa się średnią sumą długości dróg różnych typów na obszarze 100 km².

¹⁶ Kierunek operacyjny – pas terenu łącznie z obszarem powietrznym, niekiedy i morskim oraz znajdującymi się na nim obiektami operacyjnymi, których opanowanie lub zniszczenie zapewnia osiągnięcie celu operacji, a także umożliwia prowadzenie w jego granicach działań bojowych związkami operacyjnymi. Kierunek operacyjny stanowiąc część kierunku strategicznego i teatru

Postulowana przez Uborewicza konieczność budowy na terytorium okręgu nowych składnic materiałowych była logiczną konsekwencją wynikającą z potencjalnego zwiększenia składu bojowego wojsk oraz dążenia do skrócenia ramienia dowozu¹⁷.

Integralną część *Raportu...* stanowi sześć wykonanych na pojedynczych arkuszach map w skali 1:40 wiorst (gdzie 1 cm na mapie odpowiada 16,8 km, a 1,19 cm na mapie odwzorowuje 20 rzeczywistych kilometrów w terenie) schematów, które ilustrują główne założenia kwatermistrzowskiego zabezpieczenia działań bojowych wojsk Białoruskiego Okręgu Wojskowego. Na każdym schemacie naniesiony jest przebieg granicy państwowej między ZSRR i Polską. Szczególnie interesujący jest schemat nr 5 (karta 153a), na którym pokazano propozycje budowy nowych składnic amunicji i zamierzenia w zakresie organizacji baz remontowych sprzętu wojskowego (budowa nowych baz, unowocześnienie i rozbudowa istniejących) oraz wykorzystania możliwości remontowych republikańskich zakładów przemysłowych. Na schemacie pokazano rozmieszczenie składów żywności oraz dyslokację składnic paliwowych oraz ich pojemność.

Usytuowanie znacznej części składnic w bezpośredniej bliskości granicy państwowej (np. składy amunicji artyleryjskiej – Lepel, Borisow, Mińsk, Urzeczce) świadczy o agresywnym charakterze planu wojny (w operacjach zaczepnych organy, siły i środki tyłowego zabezpieczenia powinny być jak najbliżej pierwszego rzutu wojsk).

Zaczepny charakter planu potwierdza również postulat sformowania i włączenia do składu bojowego wojsk BOW trzech brygad powietrzno-desantowych, które mogłyby być użyte jako desant operacyjny dla zerwania mobilizacji sił przeciwnika, związania znacznych sił Wojska Polskiego lub zabezpieczenia rozwinięcia powodzenia głównych sił Białoruskiego Okręgu Wojskowego.

---

działań wojennych, ulega zmianom w zależności od zmian w położeniu wojsk własnych i nieprzyjaciela i od zmiany celów operacji; uwarunkowany jest zawsze aktualną sytuacją operacyjno-strategiczną na teatrze działań wojennych.

¹⁷ Ramię dowozu – odcinek drogi (linii komunikacyjnej – lądowej, wodnej, powietrznej) między źródłem zaopatrywania (bazą, składem) a jednostką użytkującą (rejonem przeładunkowym) kolejnych lub tych samych szczebli organizacyjnych.

Ściśle tajne^I
Egz. Nr 1^{II}

ZSRR
DOWÓDCA
BIAŁORUSKIEGO OKRĘGU WOJSKOWEGO
„19”^{III} lutego 1935 roku
nr 002002/ściśle tajne^{IV}
m. Smoleńsk.

LUDOWY KOMISARZ OBRONY ZSRR
tow. WOROSZYŁOW K. J.

R A P O R T

w sprawie nowego planu wojny na Zachodzie.

Niniejszy raport dotyczy czterech problemów:

1. Zmian w militarno-politycznej sytuacji na ZACHODZIE (charakterystyka rozwijania i współdziałania sił POLSKI i NIEMIEC).
2. Charakterystyki obowiązującego planu działań RKKA na ZACHODZIE.
3. Propozycji odnośnie opracowania nowego planu działań na ZACHODZIE.
4. Przedsięwzięć w zakresie wzmocnienia wojsk i umocnienia terytorium BIAŁORUSKIEGO OKRĘGU WOJSKOWEGO.

Zmiany w polityczno-militarnej sytuacji na Zachodzie.

1. W poprzednim planie zakładaliśmy militarną neutralność wobec FINLANDII, ESTONII, ŁOTWY oraz rozbitcie siłami Frontu Zachodniego i Ukraińskiego (Południowo-Zachodniego) POLSKI i RUMUNII.

2. Aktualnie trzeba założyć, że POLSKA wystąpi razem z NIEMCAMI oraz uwzględnić wojnę z JAPONIĄ na Dalekim Wschodzie.

To wystąpienie polsko-niemieckiego aliansu na Zachodzie będzie aktywnie wsparte przez FINLANDIĘ uderzeniem na LENINGRAD, jak również przez ANGLIĘ, gdyż należy spodziewać się wrogich działań ze strony ESTONII i ŁOTWY kierowanych przez ANGLIĘ i wspieranych przez jej Marynarkę Wojenną.

---

^I Klauzula tajności wpisana odręcznie.

^{II} Numer egzemplarza wpisany odręcznie.

^{III} Data dzienna wpisana odręcznie.

^{IV} Numer i klauzula tajności wpisane odręcznie.

3. Wyraźnie widać, że główny wysiłek polsko-niemieckiego aliansu powinien być skierowany na uderzenie na MOSKWE, przy równoległej realizacji zadań [związanych] ze zdobyciem LENINGRADU.

4. W wojnie przeciwko ZSRR, POLSKA w trakcie pierwszego miesiąca wojny – z uwzględnieniem zdjęcia sił z granicy niemieckiej – może wystawić: DP – 57, samodzielnych brygad kawalerii – 15, brygad zmotoryzowanych – 2, lekkich dywizji – 2–3.

Najprawdopodobniej siły główne¹ POLSKI będą rozwijać się na północ od POLESIA, gdzie należy spodziewać się zgrupowania [w sile] do 42–45 dywizji piechoty, 10–12 samodzielnych brygad kawalerii, 2 brygad zmotoryzowanych, 2–3 lekkich dywizji.

W pierwszym rzucie² POLSKA może wystawić przeciw nam do 1.000 samolotów bojowych. Jednocześnie [polskie] lotnictwo może otrzymać pomoc [ze strony] NIEMIEC [w sile] do 500–700 samolotów. Tak więc lotnictwo nieprzyjaciela w pierwszym rzucie [może mieć] do 1.500–1.700 samolotów bojowych.

5. Co mogą wystawić NIEMCY?

Należy liczyć się:

Po pierwsze – z możliwością wydzielenia przez NIEMCY – w tym lub innym okresie – specjalnego korpusu ekspedycyjnego do wspólnych działań z FINLANDIĄ przeciwko LENINGRADOWI. Dlatego obrona LENINGRADU wymaga od nas [zaangażowania] znacznych sił.

Po drugie – NIEMCY mogą rozwinąć część swoich sił – do 20–25 dywizji piechoty plus korpus zmechanizowany do samodzielnych działań przez [terytorium] LITWY i na północ od KORYTARZA WILEŃSKIEGO, przez [terytorium] ŁOTWY, w ścisłym współdziałaniu z polską armią.

Po trzecie – w każdym wypadku należy liczyć się z nieuchronnym przystąpieniem – po pewnym czasie – NIEMIEC do wojny – kiedy rozpoczniemy rozstrzygającą bitwę z armią polską na rubieży rz. BUG [należy liczyć się] z uderzeniem 25–30 dywizji piechoty i korpusu zmechanizowanego [wyprowadzonym] z PRUS WSCHODNICH [skierowanym] na naszą prawą flankę. Ta okoliczność może zerwać naszą ofensywę.

Po czwarte – militarny wysiłek NIEMIEC w latach 1935–1936 można scharakteryzować w następujący sposób: aktualnie, w czasie pokoju potrojono liczbę regularnych dywizji [których liczbę] doprowadzono do 21. Uwzględniając istnienie oddziałów szturmowych, kadry oficerów i podoficerów oraz wyszkolony kontyngent ludności, dalszy wzrost liczby dywizji nie napotka trudności, pod warunkiem, że nowe formowania będą zabezpieczone w karabiny maszynowe i artylerię polową.

Biorąc pod uwagę, że w ciągu ostatnich dwóch lat NIEMCY pracowały w tym zakresie bardzo intensywnie [należy liczyć się z tym, że] do początku drugiego miesiąca wojny mogą doprowadzić swoje siły do [stanu] 60-ciu dywizji

piechoty, 3-ech dywizji kawalerii, korpusu zmechanizowanego i 3-ech lekkich dywizji.

Wyjątkowo energicznie przebiega [proces] rozwoju lotnictwa, przy czym NIEMCY wdrażają do produkcji najnowsze typy samolotów. Według francuskich danych, na koniec 1934 roku NIEMCY posiadały do 1.000 samolotów.

Na koniec 1936 roku ogólną liczebność lotnictwa można ocenić na 2.5–3 tysiące samolotów bojowych. Ta wielkość potwierdzona jest przez francuskie dane (patrz Przegląd Floty Powietrznej nr 1 z 1935 r.).

Po piąte – należy zwrócić szczególną uwagę na możliwości NIEMIEC [w zakresie] wykonania manewru operacyjnego przy pomocy zmasowanych przewo-
zów samochodowych. Aktualnie NIEMCY dysponują około 150.000 samochodów ciężarowych. Zmasowane przewozy [wojsk transportem samochodowym] na uroczystości w Tanenbergu należy bezsprzecznie ocenić jako próbę niemieckiego Sztabu Generalnego sprawdzenia w praktyce swoich kalkulacji operacyjnych^v.

Po szóste – źródła tow. BIERZINA jednoznacznie [i zdecydowanie] potwierdzają, że NIEMCY pracują nad nowymi [typami] gazów [bojowych], zwłaszcza nad kwasem cyjanowodorowym i kwasem węglowym, wobec których nasze maski przeciwgazowe [są mało efektywne i] słabo chronią.

Po siódme – moc produkcyjna niemieckiego przemysłu nie wymaga komentarza – ogólnie wiadomo, że jego możliwości są gigantyczne.

Po ósme – należy liczyć się z tym, że Reichswehra i niemiecki przemysł mają wpływ na wzmocnienie polskiej armii.

Dzieląca ZSRR i NIEMCY czterystukilometrowa przestrzeń utrudnia jednoczesne ześrodkowanie i rozwinięcie na naszej granicy sił polskich i niemieckich.

Dlatego, niezależnie od tego, czy w momencie rozpoczęcia bitwy na linii rz. BUG, NIEMCY do rozwinięcia przeciwko nam swoich sił wybiorą terytorium ŁOTWY i LITWY, czy też niemieckie dowództwo podejmie decyzję wprowadzenia [do walki] swoich sił z [terytorium] PRUS WSCHODNICH – główne siły POLSKI i NIEMIEC wejdą do walki z naszymi siłami z pewnym przesunięciem czasowym.

Różnica w czasie [przy] wprowadzaniu [do walki] głównych sił POLSKI i NIEMIEC daje nam ogromną przewagę:

po pierwsze – [stwarza możliwość] rozbicia sił nieprzyjaciela częściami;

po drugie – w początkowym okresie wojny stwarza dogodne warunki do przeniesienia kolejnych operacji na terytorium wojujących z nami krajów.

Siły główne NIEMIEC mogą być rozwinięte na dwa sposoby:

---

^v Na wysokości tego akapitu, na lewym marginesie odręczna adnotacja – „nie ma dokładnych danych Ub.”

1. albo w PRUSACH WSCHODNICH, skąd przy włamaniu naszych sił na terytorium POLSKI – do linii rzeki BUG – mogą wykonać uderzenie na naszą flankę i tyły.

2. albo na terytorium LITWY i ŁOTWY – przykładowo na linii RZEŻYCA, DWIŃSK, KOWNO. W tym przypadku dla zajęcia przez ich siły główne położenia wyjściowego, Niemcy muszą pokonać odległość do 400 km od swoich granic. Niezależnie od tego, czy Niemcy dokonają tego na drodze agresji i okupacji ŁOTWY oraz LITWY, czy też w drodze [odpowiednich] porozumień z ŁOTWĄ

i LITWĄ – w obydwu przypadkach musimy dysponować siłami i środkami wystarczającymi do uprzedzenia Niemców

i uniemożliwienie im zajęcia przyczółka do [przeprowadzenia] rozwinięcia głównych sił NIEMIEC.

Obydwa warianty rozwinięcia niemieckich sił wymagają od nas uwzględnienia:

1. Zgrupowania na północnym zachodzie znacznych sił:

a) do obrony LENINGRADU,

b) dla militarnego zneutralizowania ŁOTWY i ESTONII.

2. Trwałego zabezpieczenia prawej flanki Frontu Zachodniego poprzez utworzenie na prawym skrzydle silnej Grupy Armijnej.

3. [Stworzenia] warunków i [wydzielenia] środków do szybkiego przerzutu sił głównych Frontu Zachodniego na prawą flankę dla odparcia niemieckiej agresji z [terytorium] PRUS WSCHODNICH.

W związku z tymi racjami, przewidywanymi zadaniami w wojnie przeciwko POLSCE i NIEMCOM mogą być:

1. Zniszczenie militarnego i ekonomicznego potencjału POLSKI i NIEMIEC poprzez uzyskanie nad nimi dwu- trzykrotnej przewagi w lotnictwie – co determinowane jest lepszą dyslokacją naszych ośrodków przemysłu lotniczego – w głębi kraju, co zapewnia ich skuteczniejszą obronę.

2. Biorąc pod uwagę ogromną przewagę ARMII CZERWONEJ w czołgach, kawalerii i liczebności [stanu osobowego] – w początkowym okresie wojny – przed zakończeniem koncentracji rozbić pierwszy rzut POLSKI, tzn. bić POLSKĘ częściami, jeszcze przed okazaniem jej przez armię niemiecką skutecznej pomocy.

3. Na prawym skrzydle FRONTU ZACHODNIEGO utworzyć nowe, dodatkowe zgrupowanie [wojsk], którego siłami, wraz z wojskami uwolnionymi z walk z polską armią – moglibyśmy rozbić pierwszy rzut Niemców [rozmieścić] albo na linii WILNO, DZIWIŃSK, RZEŻYCA lub też w PRUSACH WSCHODNICH.

4. Na FRONCIE UKRAIŃSKIM maksymalnie przyspieszyć rozwijanie [wojsk] i ofensywę w głąb POLSKI, dlatego żeby ściągnąć na siebie i rozbić minimum jedną trzecią sił polskiej armii.

5. Wzmocnić obronę LENINGRADU, uwzględniając przy tym możliwość niemieckich działań ekspedycyjnych prowadzonych wspólnie z FINLANDIĄ oraz wystawić silne zgrupowanie wojsk w celu militarnego zneutralizowania ŁOTWY i ESTONII.

6. Zmobilizować cały potencjał naukowy do opracowania środków ochrony przed kwasem cyjanowodorowym i kwasem węglowym.

Wszystko to determinuje konieczność realizacji szeregu zagadnień w celu kompleksowego przygotowania wojny na ZACHODZIE:

po pierwsze – zwiększyć ogólną liczebność i [poprawić] jakość lotnictwa RKKK;

po drugie – utworzyć silny pierwszy rzut inwazyjny;

po trzecie – zwiększyć skład [wojsk] FRONTU ZACHODNIEGO i przyspieszyć strategiczne rozwinięcie i koncentrację wojsk;

po czwarte – zasadniczo poprawić przygotowanie terytorium BOW jako teatru działań wojennych.

Charakterystyka aktualnie obowiązującego planu działań na Zachodzie

Rozpatrzmy w jakim stopniu aktualnie obowiązujący plan i propozycje Sztabu RKKK odpowiadają nowym warunkom strategicznym oraz sformułujemy propozycje.

1. Obecnie na terytorium BIAŁORUSKIEGO OKRĘGU WOJSKOWEGO stacjonuje lotnictwo w następującym składzie:

myśliwskie	– 6 eskadr	– 186 samolotów,
lekkih bombowców	– 7 eskadr	– 217 samolotów,
szturmowe	– 3 eskadry	– 93 samoloty,
ciężkich bombowców	– 8 eskadr	– 96 samolotów,
крейсерские ³	– 2 eskadry	– 24 samoloty,
rozpoznawcze	– 3 eskadry	– 43 samoloty.

OGÓLEM . . . . . – 29 eskadr . . . . . – 659 samolotów.

Oprócz tego korpuśne i artyleryjskie oddziały [lotnicze] posiadają 112 samolotów.

OGÓLEM BOW posiada – 771 samolotów.

Uzbrojenie lotnictwa myśliwskiego jest kompletnie zacofane [i przestarzałe]. Aktualnie odbywa się intensywne szkolenie personelu latającego, a oprócz tego występuje nadwyżka młodych pilotów – obsada trzech eskadr – co w razie podjęcia odpowiedniej decyzji umożliwi ich sformowanie do końca 1935 roku, pod warunkiem zabezpieczenia [dla nich] sprzętu i realizacji [niezbędnych] przedsięwzięć organizacyjnych.

Porównując te nasze siły z POLSKĄ, posiadającą w pierwszym rzucie do 1.000 samolotów i możliwą szybką pomocą Niemców w pierwszych dniach

wojny [w postaci] do 500–700 samolotów, [należy wyciągnąć wniosek, że] lotnictwo BOW jest za słabe do [prowadzenia] aktywnych działań zaczepnych w początkowym okresie wojny.

Stosunek sił lotnictwa pierwszego rzutu	
nasze siły w samolotach	siły polsko-niemieckie
771	1500–1700

Na wzmocnienie FRONTU ZACHODNIEGO ze Związku [Radzieckiego] przybywa:

ciężkich [bombowców] . . . . – 7 eskadr . . . . – 84 samoloty,
 lekkich bombowców . . . . . – 4 eskadry . . . . – 120 samolotów,
 szturmowych . . . . . – 1 eskadra . . . . – 30 samolotów,
 rozpoznawczych . . . . . – 2 eskadry . . . . – 31 samolotów,
 крейсерских . . . . . – 1 eskadra . . . . – 12 samolotów.

OGÓLEM . . . . . – 15 eskadr . . . . – 277 samolotów.

Niestety należy zauważyć, że na dzień dzisiejszy przybycie lotnictwa z innych okręgów [wojskowych] nie jest precyzyjnie opracowanym manewrem.

Stosunek sił lotnictwa według obowiązującego planu:

Nasze siły w samolotach:	Siły polsko-niemieckie w samolotach:
1048	[wg stanu] na początek 1936 roku:
	polskie – 1500
	niemieckie – <u>3000</u>
	Razem – 4500

Tak więc, jeżeli uwzględnić wszystko co znajduje się na terytorium okręgu i to co przybywa z innych okręgów (razem 1048 samolotów) – [okazuje się, że] tych sił jest zdecydowanie zbyt mało do [prowadzenia] aktywnej walki.

2. Według planu ześrodkowania [i koncentracji] wojsk FRONTU ZACHODNIEGO podstawowa i przeważająca masa wojsk frontu podwożona jest z wewnętrznych okręgów [wojskowych]. W związku ze słabo rozwiniętą naszą siecią drogową i siecią kolejową, ześrodkowanie wojsk będzie przebiegać skrajnie wolno. Od 5 dnia wojny na FRONT ZACHODNI powinno przybywać średnio około trzech dywizji strzeleckich dziennie. Wszystkie nasze przewozy wojsk będą przebiegać pod silnym oddziaływaniem lotnictwa nieprzyjaciela, co będzie prowadzić do ich naruszania i zrywania.

W pierwszych dniach nad granicą będzie tylko pięć dywizji strzeleckich, dwie dywizje kawalerii, dwie brygady zmechanizowane. W ciągu dwóch–pięciu dni marszem pieszym może podejść jeszcze trzy dywizje strzeleckie, jedna brygada zmechanizowana i jedna dywizja kawalerii.

W takich warunkach o jakiegokolwiek inwazji i aktywnych działaniach Białoruskiego Okręgu Wojskowego w pierwszych dniach wojny nie może być mowy.

3. Charakterystykę ześrodkowania i [osiągania] gotowości przez nasze i polskie siły w trzecim i siódmym dniu wojny przedstawia [poniższa] tabela:

Kierunek [operacyjny]	M3		M7	
	Front Zachodni	Polacy	Front Zachodni	Polacy
POŁOCKI	DS – 1	DP – 1 SBK – 1	DS – 2	DP – 3 SBK – 3 BZ – 1
WILEJKO- -MOŁODECZNOWSKI (włącznie z Lepelskim)	DS – 2 DK – 1 BZ – 1	DP – 1 SBK – 3	DS – 3 DK – 2 BZ – 3	DP – 4 SBK – 7 LDP – 1 BZ – 1
MIŃSKO-SŁUCKI	DS – 1 BZ – 1 ^{VI} DK – 1	DP – 3 SBK – 1	DS – 5 DK – 1 BZ – 2	DP – 6 SBK – 2 BZ – 1 LDP – 1
MOZYRSKI	DS – 1	DP – 1	DS – 3	DP – 2
RAZEM	DS – 5 DK – 2 BZ – 2 ^{VII}	DP – 6 SBK – 5	DS – 13 DK – 3 BZ – 5	DP – 15 SBK – 12 BZ – 2 LDP – 2

Na 20–22 dzień wojny stosunek sił na FRONCIE ZACHODNIM będzie [przedstawiać się następująco]:^{VIII}

^{VI} Maszynowo wpisana cyfra 2, odręcznie poprawiona na 1.

^{VII} Maszynowo wpisana cyfra 3, odręcznie poprawiona na 2.

^{VIII} Ręcznie dopisano: „(patrz schemat nr 2)”.

Siły własne	Siły nieprzyjaciela		
	Polska	Niemcy	
DS – 38	DP – 36	DP – 25–30	Kalkulacyjnie
DK – 4	SBK – 9–12	DK – 3	[warunkowo]
BZ – 7	BZ – 2	KZ – 1	<u>siły lotewskie</u>
	LDP – 2		DP – 8
	Razem: DP – 61–66		
	BK – 15		
	BZ – 4–5		
	LDP – 2		

Wszystkie te siły są zaledwie wystarczające do działań tylko przeciwko Polakom, bez uwzględnienia czynnika [jakim będzie] przystąpienie [do wojny] Niemiec.

4. Według obowiązującego planu prawe skrzydło FRONTU ZACHODNIEGO jest słabo zabezpieczone, ponieważ nie można polegać na odporności trzech dywizji lewego skrzydła Frontu Północno-Zachodniego rozciągniętych na 100 km froncie i słabo wyposażonej pod względem technicznym prawoskrzydłowej armii Frontu Zachodniego (4-y dywizje).

Siły te w żadnym razie nie mogą sparować zagrożenia ze strony Niemiec.

Przeznaczone na ten kierunek [operacyjny] przez Sztab RKKK odwody w liczbie sześciu dywizji strzeleckich nie poprawią trudnej sytuacji, ponieważ odwody te podchodzą bardzo późno (30–35 dzień wojny) i składają się ze słabych formacji trzeciej kolejności formowania.

Propozycje do opracowania nowego planu działań na Zachodzie.

1. Na początku 1932 roku Białoruski Okręg Wojskowy został wzmocniony dwoma dywizjami, trzema brygadami zmechanizowanymi i wybudowanym MIŃSKIM REJONEM UMOCNIONYM.

Przedsięwzięcia te pozwolą nie opuszczać MIŃSKA i dadzą możliwość przeniesieć rozwijanie [wojsk] na zachód od rz. BEREZYNA, na rubież MIŃSK, SŁUCK.

Takie same stanowcze działania Rządu potrzebne są i teraz – w celu stworzenia naszej zdecydowanej przewagi w wojskach zmechanizowanych i lotnictwie.

2. Współczesne ześrodkowanie i rozwijanie sił głównych oraz system osłony powinny radykalnie odróżniać się od tego, czego uczy nas historia.

Ta różnica związana jest z działaniami lotnictwa, które jest w stanie zerwać koncentrację poprzez zakłócenie funkcjonowania kolei, związać i częściowo rozbić wojska w transportach kolejowych. Tak więc rzut sił głównych będzie odcięty od wojsk osłony.

W związku z tym w pierwszych dniach wojny należy posiadać zdecydowaną przewagę w lotnictwie.

Jednak i tego [będzie] mało dla sprawnej i skutecznej realizacji zadań w zakresie osłony naszej koncentracji.

Nowoczesna osłona powinna być aktywnie prowadzona nie tylko w strefie powietrznej, ale też w płaszczyźnie naziemnej, tj. poprzez utworzenie silnych armii inwazyjnych już w czasie pokoju dyslokowanych na przygranicznym terytorium, których rolą będzie przeprowadzenie w pierwszych dniach wojny głębokiego włamania na terytorium nieprzyjaciela [z zadaniami]:

- a) zniszczenia nieprzyjacielskich wojsk osłony,
- b) zerwania mobilizacji i ześrodkowania [wojsk] w nadgranicznych obwodach nieprzyjaciela,
- c) zniszczenia pasa nadgranicznych lotnisk na polskim terytorium,
- d) przeniesienia rozwijania naszych [wojsk] na terytorium wroga.

Tak więc organizując armie inwazyjne zdolne do wykonania wyżej wymienionych zadań, poprzez opanowanie teatru działań wojennych nieprzyjaciela, możemy pozbawić go możliwości pracy bojowej jego lotnictwa i oddziaływania na nasze zaplecze, a poprzez utworzenie silnego lotnictwa [przeznaczonego] do wsparcia armii inwazyjnych możemy całkowicie zniszczyć pierwszy rzut lotnictwa nieprzyjaciela.

Niszczenie nieprzyjaciela częściami będzie przebiegać na lądzie i [w przestrzeni] powietrznej.

3. Słabość armii polskiej w KORYTARZU WILEŃSKIM w pierwszym okresie wojny, antypolskie nastroje chłopstwa ZACHODNIEJ BIAŁORUSI, trudności w koordynacji – w początkowej fazie – wspólnych działań POLSKI i NIEMIEC determinują konieczność wykonania w pierwszych dniach wojny błyskawicznego uderzenia w celu opanowania całego KORYTARZA WILEŃSKIEGO. Szybką, śmiałą inwazją [włamaniami] specjalnie [wyszkolonych i] przygotowanych wojsk – rozbić pierwszy rzut POLSKI.

Takie działania faktycznie zerwą mobilizację polskich sił w dwóch okręgach – 9-tym i 3-cim⁴, w których mobilizuje się do 12 [dwunastu] dywizji piechoty.

4. Pierwszy rzut lotnictwa i armii inwazyjnej powinien składać się – z 2.000 samolotów bojowych i trzech grup wojsk lądowych: dwóch głównych działających na MOŁODECZNOWSKIM i BARANOWICKIM kierunku [operacyjnym] i jednej wspomagającej działającej na [kierunku operacyjnym] GŁĘBOKIE.

Skład grup inwazyjnych:^{IX}

Na [kierunku operacyjnym]

GŁĘBOKIE – korpus w składzie: DS–2, BZ–1, DK–1

Na [kierunku operacyjnym]

MOŁODECZNO – armia w składzie: DS–3, BZ–4, DK–2, BPD–1.

Na [kierunku operacyjnym]

BARANOWICZE – armia w składzie: DS–4, BZ–2, DK–2, BPD–2, pa OND–2.

Razem: DS–9, BZ–10, DK–5, BPD–3, pa OND–2.

Pierwsza grupa rozwija się i przechodzi do natarcia z rejonu POŁOCK, LEPEL, druga – MIŃSK, ZASŁAW i trzecia – SŁUCK, TYMKOWICZE.

Początkowe uderzenie armii inwazyjnej powinno spowodować zniszczenie wojsk osłony polskich sił zbrojnych i odrzucenie strategicznego rozwijania [sił]^S POLSKI za linię – GRODNO, SŁONIM, ŁUNINIEC.

Nasze silne lotnictwo systematycznymi nalotami zniszczy pierwszy rzut lotnictwa nieprzyjaciela w pasie do linii GONIONDZ, BIELSK, BRZEŚĆ n. Bugiem i wzbrowni lotnictwu nieprzyjaciela bazowania na wschód od tej linii.

Wykonanie tych zadań może faktycznie zdeorganizować, zaburzyć plan wspólnych działań armii polskiej i niemieckiej, ułatwi nasze rozwinięcie i umożliwi rozbicie nieprzyjaciela częściami.

5. Rozwijanie sił głównych Frontu Zachodniego powinno obejmować lotnictwo liczące ogółem nie mniej niż 2–2,5 tys. samolotów bojowych plus 2.000 samolotów pierwszego rzutu – ogółem 4.000–4.500 samolotów.

Zgrupowanie armii frontu powinno być utworzone [w następujących rozmiarach]:^X

Nazwa armii	dywizja strzelecka	dywizja kawalerii	brygada zmech.	brygada panc.	brygada powietrzno-desantowa.	pa OND	dywizjon OND
Armia rejonu Sebież–Połock	9	1	2	1	–	–	–
Armia Połockiego Kierunku Operacyjnego	10	1	2	1	–	2	–
Armia Lepelsko-Mołodecznowskiego Kierunku Operacyjnego	9	–	–	1	–	6	3

^{IX} Ręcznie dopisano: „(patrz schemat nr 1)”.

^X Ręcznie dopisano: „(schemat nr 3)”.

Armia Mińsko- -Nowogródzkie- go Kierunku Operacyjnego	11	2	4	1	1	6	3
Armia Słucko- -Baranowickie- go Kierunku Operacyjnego	11	2	5	1	2	9	6
Samodzielny Korpus Mozyrskiego Kierunku Operacyjnego	4	–	–	–	–	–	–
Razem	54	6	13	5	3	23	12

Na MOŁODECZNOWSKIM lub BARANOWICKIM kierunku operacyjnym, przewiduje się możliwość utworzenia jednej armii konnej w składzie czterech dywizji kawalerii i sześciu-ośmiu brygad zmechanizowanych.

O g ó ł e m s i ł y FRONTU ZACHODNIEGO w składzie 5 [pięciu] armii i 1 [jednego] Samodzielnego Korpusu powinny liczyć: DS-54, BZ-13, DK-6, Bpanc-5, po OND-23, BPD-3, da OND-12 i 4-4,5 tys. samolotów – z tego w pierwszym rzucie: DS-9, BZ-10, DK-5, BPD-3.

Podstawowa masa sił frontu powinna być skoncentrowana na granicy ZACHODNIEJ pod osłoną armii inwazyjnej do 15-16 dnia wojny, co wymaga [przeprowadzenia] niżej wymienionych przedsięwzięć w zakresie [rozbudowy] linii kolejowych i transportu samochodowego.

Przedsięwzięcia [w zakresie] wzmocnienia wojsk i umocnienia terytorium Białoruskiego Okręgu Wojskowego

Czego potrzeba dla wzmocnienia wojsk BIAŁORUSKIEGO OKRĘGU WOJSKOWEGO, żeby stworzyć z nich silny rzut inwazyjny.

W lotnictwie.

Okręg posiada dwie brygady ciężkich bombowców. Należy przedyslokować do m. OLSUFJEWO jeszcze jedną brygadę ciężkich bombowców.

Okręg jest bardzo słabo ukompletowany lotnictwem szturmowym. Uważam za konieczne sformowanie jeszcze dwóch brygad lotnictwa szturmowego, dyslokując je w MOHYLOWIE i m. BYCHAU.

Wydłużenie o jeden rok okresu służby żołnierzy zasadniczej służby [wojskowej] [o specjalności wojskowej] motorzysty, technik lotniczy i innych specjalistów, zwiększenie w funkcjonujących brygadach lotniczych liczby pilotów

pozwole bez specjalnych przedsięwzięć organizacyjnych i nakładów finansowych utworzyć cztery dodatkowe eskadry lekkich bombowców.

Z uwagi na występowanie na naszym teatrze [działań wojennych] dużej liczby jezior i rzek – uważam za konieczne sformowanie w m. NEWEL jednej brygady wodnosamolotów.

Przeciwko silnemu lotnictwu nieprzyjaciela, wykonującemu uderzenia na nasze węzły kolejowo-drogowe, mosty, miejscowości i zaplecze, a zwłaszcza lotniska – uważam za konieczne radykalne wzmocnienie lotnictwa myśliwskiego okręgu – [należy] sformować jeszcze sześć eskadr myśliwskich i rozlokować je w rejonie: MIŃSK, KRUPKI, BOBRUJSK.

Formowanie [jednostek] powietrzno-desantowych jest jeszcze w fazie przygotowań i na dziś nie dysponujemy gotowymi powietrzno-desantowymi związkami taktycznymi. Trzeba sformować trzy brygady powietrzno-desantowe i dyslokować je w MOHYLOWIE, BOBRUJSKU i ORSZY.

W wojskach zmechanizowanych.

Okręg posiada trzy brygady zmechanizowane i jeden pułk czołgów.

Trzeba koniecznie:

- a) sformować jeszcze cztery brygady zmechanizowane, miejsca dyslokacji: POŁOCK, ŻODINO, MICHAŁOWICZE, DARGANOWO,
- b) pierwszy pułk czołgów przemianować w brygadę zmechanizowaną BT⁶,
- c) w każdej brygadzie zmechanizowanej BT posiadać po jednym batalionie czołgów T-28⁷, a w brygadach zmechanizowanych T-26⁸ po batalionie BT.

W wojskach strzeleckich i kawalerii.

Aktualnie okręg posiada trzy uderzeniowe dywizje strzeleckie. W celu wzmocnienia grup inwazyjnych trzeba sformować jeszcze jedną dywizję uderzeniową i dyslokować ją w rejonie PUCHOWICZE, OSIPOWICZE.

W 1936 roku zmotoryzować t y ł y⁹ uderzeniowych dywizji strzeleckich i wszystkich dywizji kawalerii.

Przedyslokować do POŁOCKA jeszcze jedną dywizję kawalerii.

Konieczność wzmocnienia WILEŃSKIEGO Kierunku Operacyjnego wynika z autonomii i znaczenia Rejonu LEPELSKIEGO, gdzie aktualnie stacjonuje jeden z pułków 27 DS. Dywizja ta, której siły główne rozlokowane są w WITEBSKU, powinna być zachowana dla swobody manewru na kierunek POŁOCKI lub LEPELSKI.

W związku z tym n a l e ż y:

- a) [stacjonujący] w m. LEPEL 79 ps rozwinąć w mieszaną dywizję strzelecką,
- b) w WITEBSKU w całości [ześrodkować] 27 DS.

W artylerii.

Do wykonania zadań w zakresie pokonania silnie ufortyfikowanych pasów

[obrony] nieprzyjaciela, okręgowi brakuje artylerii dużej mocy. Za konieczne uważam bezwarunkowe sformowanie dwóch pułków artylerii dużej mocy OND o ciągu mechanicznym, które rozmieścić w [m.] BORISOW i [m.] URZECZE.

W Rejonach Umocnionych.

Okręgowe Rejony Umocnione uzbrojone w przestarzałą, o małej szybkostrzelności artylerię trzeba jeszcze w bieżącym roku przebroić w nowoczesny sprzęt.

Zapewni to okręgowi niezbędny sprzęt artyleryjski dla wojsk prowadzących operację w głębi kraju nieprzyjaciela.

Bataliony karabinów maszynowych Rejonów Umocnionych należy przeorganizować w brygady piechoty i karabinów maszynowych, które w razie przejścia do natarcia zapewnią wojskom polowym aktywne wsparcie.

W transporcie samochodowym.

Skrajnie niska liczba środków transportu samochodowego w BSRR i Obwodzie Zachodnim zmusza do podjęcia działań w celu utworzenia w okręgu minimum trzech pułków samochodowych, które w pierwszych dniach starcia z nieprzyjacielem zapewnią manewr wojskami i do czasu podejścia środków transportowych z głębokiego zaplecza będą w stanie zapewnić materiałowe zabezpieczenie pierwszych operacji okręgu.

W warunkach pokoju te pułki samochodowe mogą zostać wykorzystane do zabezpieczenia cywilnych potrzeb, co zapewni ich samofinansowanie.

Przedstawione wzmocnienie [sił] okręgu wymagać będzie następującej liczby ludzi:

Nazwa formacji	Liczebność ludzi	Liczba formacji	Ogółem ludzi
1. Uderzeniowa Dywizja Strzelecka	6.000	1	6.000
2. Mieszana Dywizja Strzelecka	3.500	1	3.500
3. Dywizja Kawalerii	5.400	1	5.400
4. Brygada Zmechanizowana	2.300	4	9.200
5. Brygada Lotnictwa Szturmowego	1.150	2	2.300
6. Brygada Ciężkich Bombowców	1.720	1	1.720
7. Eskadra myśliwska	130	6	780
8. [Eskadra] lekkich bombowców	155	4	620
9. Brygada Powietrzno-Desantowa	3.000	3	9.000
10. Brygada Wodnosamolotów	1.180	1	1.180
11. Pułk samochodowy	900	3	2.700
12. Pułk artylerii OND	1.300	2	2.600

Ogółem – dla wzmocnienia okręgu potrzeba – 45.000 ludzi

Oprócz tego, dla pierwszego rzutu należy przewidzieć przerzut z wewnętrznych okręgów w pierwszych dniach mobilizacji co najmniej trzech dywizji strzeleckich typu Moskiewskiej [Dywizji] Proletariackiej, jednego korpusu zmechanizowanego i lotnictwa – trzech brygad ciężkich bombowców, trzech brygad lekkich bombowców i trzech brygad lotnictwa szturmowego.

Czego potrzeba dla przygotowania teatru działań wojennych?

1. Sieć lotniskową okręgu jest rozwinięta przede wszystkim w pasie nadgranicznym i na południe od linii MIŃSK, ORSZA, nie jest przy tym wyposażona w bomboskłady i składnice paliw.

T r z e b a k o n i e c z n i e:

- a) zakończyć rozbudowę istniejącej sieci lotniskowej – do 45-ciu lotnisk,
- b) intensywnie rozwijać sieć lotniskową w kierunku północnym od linii MIŃSK, ORSZA – do 15-tu lotnisk,
- c) dla [przeprowadzenia] manewru w głąb [przestrzeni operacyjnej], w 1936 roku w pasie ORSZA, HOMEL, WIAŻMA, BRIAŃSK wybudować co najmniej 20–25 lotnisk.

2. W początkowym okresie wojny, istniejąca sieć kolejowo-drogowa nie może zapewnić wojskom:

- a) szybkiego ześrodkowania,
- b) wygodnego dla wojsk bazowania w położeniu wyjściowym,
- c) szybkiego manewru z jednego kierunku [operacyjnego] na drugi.

T r z e b a k o n i e c z n i e:^{XI}

- a) zakończyć budowę nowej magistrali kolejowo-drogowej – WOŁOKOŁAMSK, WITEBSK, LEPEL,
- b) ułożyć drugi tor na magistrali RIAZAŃ, SUCHNIEWICZE, ROSŁAWL, MOHYLÓW, OSIPOWICZE,
- c) zorganizować drugą rokadę [dla komunikacji] z Leningradzkim Okręgiem Wojskowym poprzez dokończenie budowy [linii kolejowej] od stacji SOBŁAGO do m. SMOLEŃSK i od [m.] ROSŁAWL do [m.] UNIECZA.
- d) zakończyć prace na zakonserwowanym odcinku NEWEL, NISZA,
- e) zwiększyć przepustową zdolność odcinków:
  1. ORSZA, MOHYLÓW,
  2. OSIPOWICZE, MIŃSK,
  3. LEPEL, ORSZA
  4. ŻŁOBIN, KALINKOWICZE.
- f) w celu zwiększenia przepustowej zdolności ułożyć drugi tor na odcinkach:
  1. MIŃSK, NIEGORIEŁOJE
  2. SMOLEŃSK, ROSŁAWL.
- g) zbudować objazdy węzłów kolejowych:
MIŃSKIEGO – od stacji MICHAŁOWICZE do stacji FANIPOL;

^{XI} Ręcznie dopisano: „(schemat nr 4)”.

HOMELSKIEGO – od stacji NOWOZYBKOW do stacji UZA;
OSIPOWICZEWSKIEGO – od stacji SWISŁOCZ do stacji ZAWISZINO
i od stacji UBOROK do stacji PUCHOWICZE.

Rejony wyładowcze armii są zupełnie niepowiązane ze sobą i występują między nimi luki rzędu 100–150 kilometrów.

T r z e b a k o n i e c z n i e – poprawić tę sytuację choćby poprzez budowę dodatkowych odgałęzień od stacji BÓBR do PLESZCZENICY i od stacji PUCHOWICZE do MOGILNO.

Lepszym wyjściem byłoby ułożenie rokady kolejowej wzdłuż linii POŁOCK, LEPEL, MIŃSK, SŁUCK.

Zabezpieczy to zasilanie armii uderzeniowych w rejonie PLESZCZENICY, MOGILNO i zagwarantuje [możliwość] przeprowadzenia manewru przy użyciu transportu kolejowego.

Wszystkie przedsięwzięcia w zakresie budowy [linii kolejowych], ułożenia drugiej nitki torów i zwiększenia zdolności przepustowej – zwiększą codzienny dowóz [wojsk] do 1,5 dywizji strzeleckiej.

Uwzględniając wrażliwość i podatność mostów na naloty lotnictwa lub na działania dywersyjne – należy w czasie pokoju posiadać [zapas] dźwigarów, kratownic dla WITEBSKA, POŁOCKA, BEREZYNY, BOBRUJSKA, ŻŁOBINA, HOMLA, lub w tych miejscach już w czasie pokoju zbudować równoległe przeprawy mostowe z objazdami i odgałęzieniami.

T r z e b a k o n i e c z n i e: w latach 1935–1937 zdecydowanie zwiększyć zakres budowy szos [do poziomu] nie mniej niż 900 km.^{xii}

Dla lotnictwa i wojsk zmechanizowanych utworzyć dodatkowe zapasy paliwa – w tym celu, poprzez [przedsiębiorstwo] „Sojuznieft” zbudować dodatkowe składnice paliw o [łącznie] pojemności 30 tys. ton.

W celu rozśrodkowania zapasów amunicji, należy w 14-tu miejscach zbudować nowe, – przede wszystkim podziemne – składy zdolne pomieścić ładunek 4000 wagonów.^{xiii}

Po linii cywilnych komisariatów ludowych należy przeprowadzić wydzielenie [z ich budżetów] środków finansowych przeznaczonych na utworzenie na terytorium BOW, sprawnej, wydajnej bazy remontowej dla lotnictwa, czołgów i samochodów.^{xiv}

Należy dodać, że gospodarka komunalna [w] miastach BSRR i Obwodu Zachodniego jest słabo rozwinięta.

[W związku z tym] dla rozwiązania tych wszystkich zagadnień należy wspólnie z odpowiednimi ludowymi komisariatami dokonać specjalnych kalkulacji.

^{xii} Ręcznie dopisano: „(schemat nr 4)”.

^{xiii} Ręcznie dopisano: „(schemat nr 5)”.

^{xiv} Ręcznie dopisano: „(schemat nr 6)”.

Orientacyjny koszt [realizacji] przedsięwzięć wojskowych wyniesie:

1. Koszt [budowy] koszar –			
[dla] dwóch dywizji strzeleckich	– po	15.000.000	– 30.000.000
[dla] jednej dywizji kawalerii	–		– 20.000.000
[dla] czterech brygad zmechanizowanych	– po	11.000.000	– 44.000.000
[dla] sześciu eskadr myśliwskich	– po	2.500.000	– 15.000.000
[dla] dwóch brygad lotnictwa szturmowego	– po	12.000.000	– 24.000.000
[dla] czterech eskadr lekkiego lotnictwa bombowego	– po	4.000.000	– 16.000.000
[dla] jednej brygady wodnosamolotów	–		– 12.000.000
[dla] trzech brygad powietrzno-desantowych	– po	4.000.000	– 21.000.000

OGÓŁEM na budowę koszar – 182.000.000 rubli

2. Budowa składnic – ..... ogółem 17.000.000

3. Budowa lotnisk (65 lotnisk po 150.000 rubli każde) – 10.000.000

Ogólny koszt [realizacji] przedsięwzięć wojskowych oblicza się na sumę – 209.000.000 rubli.

Orientacyjny koszt budownictwa drogowego szacuje się na:

1. linie kolejowe – 240.000.000

2. drogi gruntowe – 60.000.000

Całkowity koszt budownictwa drogowego – 300.000.000 rubli.

Za absolutnie konieczne u w a ż a m rozpatrzenie tych wszystkich propozycji i podjęcie [odpowiednich] decyzji z takim wyliczeniem, żeby wiosną i latem dokonać rekonesansów miejsc nowych budów, a od jesieni 1935 roku przystąpić do wykonania prac.

Wykonanie zadań [związanych] z wojną na Zachodzie będzie najbardziej skuteczne, jeśli przy realizacji tych przedsięwzięć uda się nam uniknąć komplikacji [związanych] z koncentracją wojsk FRONTU ZACHODNIEGO i już w czasie pokoju na terytorium BOW będziemy mieć siły pierwszego rzutu zdolne do rozbicia nieprzyjaciela częściami.

Załączniki: sześć schematów.^{xv}

DOWÓDCA
BIAŁORUSKIEGO OKRĘGU WOJSKOWEGO

^{xvi}(UBOREWICZ)

SZEF SZTABU

^{xvii}(BOBROW)

Wyk. w 3 egz.

U/M

^{xv} Dopisano odręcznie.

^{xvi} Podpis Dowódcy BOW.

^{xvii} Podpis Szefa Sztabu.

¹ Siły główne – większość sił i środków oddziału lub związku taktycznego (operacyjnego) wojsk lądowych, lotniczych lub marynarki wojennej przeznaczona do wykonania głównego zadania bojowego. Liczba wojsk wchodzących w skład sił głównych zależy od ogólnego stanu wojsk, sytuacji w jakiej działają i od wyznaczonych im zadań.

² Pierwszy rzut – część ugrupowania operacyjnego i sztyku bojowego wojsk znajdująca się w pierwszej linii lub w styczności z nieprzyjacielem przeznaczona do wykonywania ustalonych zadań.

³ W 1930 r. Ludowy Komisarz Obrony zarządził tworzenie w lotnictwie wojskowym specjalnych eskadr wyposażonych w samoloty o wysokich parametrach taktyczno-technicznych (prędkość maksymalna, zasięg, udźwig, uzbrojenie). Tworzone były we wszystkich rodzajach lotnictwa – morskim, rozpoznawczym, bombowym itd. Nie miały odpowiednika w lotnictwie wojskowym innych państw.

⁴ IX DOK – Brześć nad Bugiem, III DOK – Grodno.

⁵ Rozwinięcie strategiczne wojsk – przejście sił zbrojnych od dyslokacji pokojowej do ugrupowania przewidzianego odpowiednimi planami, na wypadek zagrożenia lub wojny, dokonywane na teatrze (teatrach) działań wojennych lub teatrze wojny. Może objąć siły i środki posiadane przez dane państwo w czasie pokoju lub po zmobilizowaniu. Rozwinięcie strategiczne wojsk może być dokonane przed wybuchem wojny w celu jej rozpoczęcia lub wzięcia w niej udziału bądź też z chwilą rozpoczęcia wojny przez stronę przeciwną.

⁶ BT – rodzina w produkowanych w latach 1931–1940 radzieckich, szybkich czołgów kołowo-gąsienicowych, opracowanych na początku lat 30. XX wieku na podstawie konstrukcji amerykańskiego inżyniera Waltera Christie obejmująca seryjne czołgi BT-2, BT-5, BT-7 oraz szereg modeli eksperymentalnych. Czołgi serii BT stanowiły podstawę do opracowania całej gamy maszyn doświadczalnych, wyposażonych w różne kompleksy uzbrojenia (rakietowe, miotacze ognia, zdanie sterowane i inne). W okresie produkcji czołgów BT zostało opracowanych ponad 50 wariantów maszyn różnego przeznaczenia, z których 12 wersji było produkowanych seryjnie. Chrzest bojowy czołgi BT (BT-5) przeszły w Hiszpanii w czasie wojny domowej. Czołgi BT były szeroko stosowane w działaniach bojowych w rejonie rzeki Chałchin – Goł, kampanii w Polsce (1939), wojnie z Finlandią, w początkowym okresie Wielkiej Wojny Ojczyźnianej i w wojnie z Japonią na Dalekim Wschodzie.

⁷ Przeznaczony do wzmocnienia ogólnowojskowych związków taktycznych podczas przełamania silnie umocnionych pasów obrony nieprzyjaciela średni czołg T-28 produkowany był w latach 1932–1940. Masa bojowa 27,8 ton, załoga 6 ludzi, uzbrojenie – 7,62 mm armata KT-28, cztery 7,62 mm karabiny maszynowe DT, jednostka ognia 70 nabojów i 7 938 nabojów do karabinów maszynowych. Czterosuwowy, gaźnikowy dwunastocylindrowy silnik wadłasty o mocy 500 KM przy 1 450 obrotów na minutę. Jednostkowy nacisk na grunt 0,72 kg/cm². Prędkość po szosie 45 km/h, zasięg 220 km. Zdolność pokonywania przeszkód: skarpa – 45 stopni, stok o pochyleniu 30 stopni, rów o szerokości 3,5 m, ściana o wysokości 1 m, głębokość brodu 1 m.

⁸ T-26 – produkowany od 1931 r. do pierwszej połowy 1941 r., radziecki, lekki czołg towarzyszący piechocie, przeznaczony do bezpośredniego wsparcia piechoty w składzie strzeleckich związków taktycznych (batalion T-26 wchodził w skład szeregu dywizji strzeleckich) i wsparcia piechoty w składzie pododdziałów zmechanizowanych. Odnaczał się nieskomplikowaną konstrukcją, łatwym prowadzeniem i prostotą obsługi technicznej. Masa T-26 wzór 1931 – 8,2 tony, załoga 3 żołnierzy, grubość pancerza od 6 do 15 mm, uzbrojenie – 2 karabiny maszynowe kalibru 7,62 mm (od 1932 r. – 37 mm armata typu Hotchis lub armata B-3 i jeden karabin maszynowy kalibru 7,62 mm). Napędzany czterocylindrowym, gaźnikowym, chłodzonym powietrzem silnikiem o mocy 90 KM. Skrzynia biegów mechaniczna, o pięciu przekładniach do jazdy w przód i jednej do tyłu. Jednostkowy nacisk na grunt – 0,76 kg/m². Prędkość po szosie 30 km/h, zasięg po

szosie 100–140 km. Ogółem na wyposażenie Armii Czerwonej trafiło 11 tys. tego typu czołgów. Czołgi T-26 brały udział w działaniach bojowych w rejonie rzeki Chałchin-Goł, kampanii w Polsce (1939), wojnie z Finlandią, początkowym okresie Wielkiej Wojny Ojczyźnianej. Konstrukcja T-26 posłużyła do stworzenia różnorodnych wariantów sprzętu pancernego, w tym szerokiej gamy ciągników pancernych, transporterów opancerzonych, czołgów trałujących, maszyn do układania pól minowych i wielu innych. W okresie produkcji opracowano 53 wersje maszyn o różnym przeznaczeniu, z czego 23 były produkowane seryjnie.

⁹ W rozumieniu służb kwatermistrzowskich (logistyki).